

עומק הפשט

גליון נושא:

בס"ד, יום ג' פרשת מטות מסעי כ"ד תמוז
תשע"ז מסכת גיטין דף מד.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורך לב
המעייין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

השכרת דירה למי?

דיני השכירות

בגמ' (גיטין דף מד.) המוכר ביתו לעובד כוכבים דמיו אסורין. ופירש רש"י (ד"ה המוכר) בארץ ישראל, דאמר קרא "וְלֹא תִחְנַם" (דברים ז ב) לא תתן להם חנייה בקרקע (ע"ז דף כ).

בגיליון הקודם זכינו לברר, האם מותר להשכיר בזמננו בית לגוי. בגליון זה נדון האם מותר מצד שורת הדין להשכיר בית ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות. שלכאורה אסור כיון שהישראל מדליק את האור בשבת, ועובר שם כל איסורי התורה, ואם משכיר לו מוצרי חשמל (מזגן מקרר מכונת כביסה) הוא מדליק אותם בשבת, והרי זה בכלל 'לִפְנֵי עֵוֶר לֹא תִתֵּן מְכָשֶׁל' כשאין לו בית אחר כמפורש בגמ' (עבודה זרה דף ו:): שלא דלפני עור הוא רק בתרי עברי דנהרי, ו'מסייע לדבר עבירה' כשיש לו בית אחר, ביטול מצות 'הוֹכַח תוֹכִיחַ' (ויקרא יט, יז), ועוד.

ומצינו בחפץ חיים (פתיחה לאוין אות ד' באר מים חיים אות ד') דהמספר לשון הרע עובר בלאו של 'וּלְפָנַי עֵוֶר לֹא תִתֵּן מְכָשֶׁל' (ויקרא יט, יד) שהוא לא תעשה גמורה, ונמנית במנין המצוות. והוכיח מכמה מקומות שמצאנו איסור זה, מלוה בריבית, מכה בנו גדול. וכלשון הרמב"ם (ספר המצוות מצוה רצט) שכל צד סיוע לעבירה אסור.

1. דעת האוסרים

יסוד האיסור מצד דיני שביתת כלים, מפורש במג"א (או"ח סימן שמז ס"ק ד') ונפסק במשנ"ב (סימן שמז ס"ק ז') שאסור להשאיל לחשוד כלי מלאכה בשבת, אם לא שיש לתלות שיעשה בה מלאכת היתר. ודוקא בדבר המצוי, אבל בדבר שאינו מצוי, אסור, אם לא מפני דרכי שלום. ושפיר כשוודאי יהיה חילול שבת אסור.

2. זעקת הסבא קדישא מראדין...

יסוד הדברים מצינו במכתב נוקב, אשר כתב רבינו ישראל מאיר הכהן מראדין זצ"ל בעל החפץ חיים ומשנה ברורה (כל כתבי הח"ח חלק ד' עמוד ע"ט), במענה לשאלה האם מותר להשהות ברשותו עסק מחלל שבת בפרהסיה.

השיב החפץ חיים, לדעתי פשוט שאסור, כי בנתינת רשות לשהות במקום, המשכיר מכין לשוכר סיבת העבירה, ויש בזה 'לִפְנֵי עֵוֶר' של עוון סקילה, ואם ישכור מישראל אחר, אותו ישראל יעבור על 'לִפְנֵי עֵוֶר'. וכאשר זה בפרהסיה, עובר גם על עוון 'חילול השם'. ו'לאו עכברא גנב אלא חורא גנב'.

גם לא תהיה לו הצלחה בכסף, כי מסייע לעוברי עבירה, ובפרט עבירה חמורה כזו של חילול שבת שהוא כעובד עבודה זרה. והשומע יבורך מאלקי השמים ונכסיו יצליחו אמן.

3. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל

שאלה: יש היום נוהג שאנשים קונים דירות להשקעה במקומות חילוניים. האם יש איזה בעיה להשכיר דירה לחילוני.

תשובה: בעיה גדולה. יש מהרש"ם (שו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן קפד), שהוא מיקל גדול, הוא אווז שאפשר. הוא אווז שאפשר להשכיר דירה לְסַפֵּר שמגלח בשבת, אבל זה מהרש"ם קשה.

שאלה: מה צריך לענות לאחד, כשזה קשה להשכיר לשתו"מ, כי זה מקום חילוני.

תשובה: אפשר להסתמך על המהרש"ם, בין כך ובין כך עבירות הוא יעשה בלי ההשכרה שלו.

פנינים

ההיתר של המהרש"ם

המספרה פתוחה בשבת: גדול המתירים בשאלה זו הוא המהרש"ם (שו"ת חלק ב' סימן קפד) במענה לשאלת מורנו הרב אברהם דוב זעלציר נ"י מקראקא: האם מותר להשכיר ביתו לספר יהודי שמגלח בפרהסיה ביום השבת, האם יש בזה איסור 'מסייע' ששייך גם בחד עברי דנהרי.

ההיתר של השואל - מומר: השואל רצה להתיר, מכח דברי הש"ך (יו"ד סימן קנא ס"ק ו') שבישראל מומר אין איסור 'לפני עור', (ועיין דגול מרבבה שם). וכן כתב המהר"ם שיק (סימן רלג) שאפשר לצרף את סברת הש"ך דבישראל מומר ליכא לפני עור, בצירוף סברת הטורי אבן (חגיגה יג) שכל שאי אפשר לנו להפרישו מן האיסור מותר גם לסייעו. וכן כתב במחנה חיים (חלק א' סימן מה) וקח לדוד (סימן קמ) ובשו"ת שערי בנימין (קלוגר סימן ט').

אכן בתוס' (ע"ז דף ו: ד"ה מנין) מפורש שיש איסור 'לפני עור' גם במומר, וכן פסק המג"א (סימן שמז ס"ק ד).

ועין בשלחן שלמה (סימן רצט), שדן כלפי חילונים של זמננו, מה דינם, האם יש להם דין של תינוקות שנשבו. עוד בנידון זה, ראה בגליון עומק הפשט מספר 11 בנושא כופין אותו עד שיאמר רוצה אני.

היתר א' - אינו מיד: והשיב; עד שאתה שואל על ספר, תשאל איך נוהגים העולם להשכיר בתים ליהודים מחללי שבתות, ובהכרח סומכים על ההיתר של הכתב סופר (שו"ת יו"ד סימן פג), והבנין ציון (שו"ת סימן ט"ו), שאיסור 'מסייע' נאמר רק כשעושה את האיסור מיד. ובשכירות מקום אין האיסור נעשה מיד. והנצי"ב (שו"ת משיב דבר חלק ב' סימן לא לב) מתיר מכח סברא זו למכור טריפה לשר, למרות שיגיע לישראל פושע. וכן לשדך איש ואשה אף שלא ישמרו טהרת המשפחה.

יותר מזה חידשו הב"ח והמג"א (סי' קס"ט סק"ו) שגם איסור 'לפני עור' לא נאמר כשאין נעשה האיסור מיד. אולם כבר נחלק עליהם מהר"י אסאד (שו"ת סימן קס"ד) שאיסור 'לפני עור' אסור אפילו אם אין האיסור נעשה מיד, כמפורש בגמ' (עבודה זרה דף כב) שאסור להשכיר מרחץ לכותי קודם השבת משום איסור 'לפני עור'. ולכן בשכירות בית אם אין לו בית אחר אסור משום 'לפני עור', אך אם יש לו בית אחר מותר כי אין מסייע כשהאיסור לא נעשה מיד.

היתר ב' - אינו בגוף הבית: ועוד שאיסור מסייע הוא רק כשהעבירה נעשית בגוף הדבר שנותן לחבירו כגון רביעית יין לנזיר, אבל בשכירות האיסור נעשה באויר הבית ולא בגוף הבית. ואפילו למאן דאמר שאדם מצווה על שבידת כלים, מכל מקום מותר במוגמר וגפרית כי הכלי אינו עושה שום מעשה אלא מונח על הארץ והן בתוכו.

היתר ג' - שמא ימות או ישוב: ועוד שחוששים שמא ימות לזמן מרובה, ושמא יעשה תשובה, ואף שמבואר בגמ' (נדרים סה.) ובר"ן (שם) שעשיית תשובה הוא נולד, מכל מקום מצטרף להקל לענין חשש מסייע (ולא לגבי 'לפני עור' שיותר חמור) תרי מיעוטא דשמא ימות ושמא יעשה תשובה.

היתר ד' - איסור והיתר: כיון שמשכיר לו גם שאר חדרים שאין מחללים בהם שבת, ועיקר ההשכרה היא לימות החול מותר. כעין סברת הנתניבות המשפט (סימן צ"ז) שבעיסקא חציה מלוה וחציה פקדון מותר מותר לתפוס, כמו שמצינו בגמ' (ב"מ דף ל') שטחה לצרכו ולצרכה לולי גזירת הכתוב מותר כשמכון לדבר המותר והאסור.

היתר ה' - אינו בידים: כיון שהמשכיר אינו עושה מעשה בידים, ובא לו הנאה ממילא מותר, כמבואר ברשב"א ובר"ן (שבת סוף פרק האורג) שהוכיחו כן מהגמ' (מנחות דף סד). וכן כתב הפנ"י (פסחים דף כו). ❖

שאלה: לכתחילה צריך להשתדל שלא להסתמך על המהרש"ם.

תשובה: כן. (מתוך ספר משנת אי"ש, מילה במילה מההקלטה המקורית, ועיין ספר וישמע משה עמוד תל).

היוצא מתשובה זו בדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל וכן מורים למעשה גדולי תלמידיו (י.ד.), שמעיקר הדין דעתו להחמיר ולאסור להשכיר בית לחילוני משום 'מסייע לדבר עבירה', אולם בשעת הדחק כאשר בלי זה לא תהיה לו פרנסה יש להתיר, משום שיש מקום לסמוך על המהרש"ם שכבר התיר בדבר.

הערות מבני החבורה

מה עדיף, חילוני או גוי?

יש לדון אם יכול להשכיר או לחילוני או לגוי מה עדיף? ותלוי האם שייך איסור 'לפני עֵנר' בגוי, והאם שייך כלפיהם איסור 'מסייע' שהרי עוברים בבית איסורים שנצטוו עליהם בני נח, ואולי מצד זה יש איסור.

והנה מבואר במג"א (או"ח סימן שמד ס"ק ד') הביאו המשנ"ב (או"ח שמז ס"ק ד') שבגוי אין איסור של 'מסייע', ויש רק 'לפני עֵנר' כשאינו יכול להשיג את האיסור בלעדיו כגון תרי עברי דנהרי. אבל לדעת הגר"א (ביאור הגר"א י"ד סימן קנ"א) והפתחי תשובה (שם) בשם שו"ת אמונת שמואל וכן מצדד בברכי יוסף (שם) הובא במשנ"ב (או"ח שמז ס"ק ד') אסור לסייע לגוי לעבור איסור גם כשיכול לקנות במקום אחר.

והסברא בדברי המג"א לחלק בין איסור 'מסייע' לאיסור 'לפני עֵנר', דב'לפני עֵנר' הוא הגורם לאיסור שיבוא, כי אין האיסור יכול להתקיים בלעדיו, ולכן זה אסור גם בגוי. אבל ב'מסייע' שהוא רק עוזר לו, ויכול בלאו הכי לקיים את העבירה, אם הלה נכשל עכשיו, יש איסור לעזור לו, כי גורם לו סיוע, אך אין גוף העבירה שלו.

לפי זה ידוע בעולם התורה הוראתו הברורה של הג"ר חיים גריינימן זצ"ל (א.כ.) וכן כתב בחוט שני, שעדיף להשכיר לגוי, מאשר להשכיר לחילוני שמחלל שבת, כי אסור להשכיר למחללי שבת, שבמחלל שבת עובר על 'לפני עֵנר' ו'מסייע', משא"כ בגוי.

שמעתי ממשכיר דירות (י.ו.) שמצד המציאות יותר קל להשכיר לגוי מאשר ליהודי חילוני, כי גוי רוסי משלם בדרך כלל בזמן, למרות שפלותו הגויית ולא עושה בעיות. אבל סטודנטים לפעמים הם חסרי אחריות, וכבר אמרו חז"ל ישראל כשהן עולין, עולין עד לרקיע. וכשהן יורדין, יורדין עד לתהום.

כאשר השכנים מתנגדים לדייר חילוני, עיין במחנה חיים (חלק ד' סימן כד) בישראל שרוצה להשכיר דירה, דישראל מחלל שבת גרע מגוי, דיש חשש שילמוד ממעשיו. וברמב"ם (הלכות דעות) מזהיר על האדם שנמשך אחר דעות חבורתו ושכניו. ❖

לדעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל (אור לציון ח"ב פרק מג תשובה א), אין להשכיר דירה למחלל שבת שיעשה בה חילולי שבת, וכן אין להשכיר רכב למחללי שבת משום 'לפני עֵנר'. וכן דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א בשם החזו"א, שאסור להשכיר בית לחילוני (משנת אי"ש).

בעיתון 'המודיע' פורסם אחר פטירת הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל, ראיון עם מקורבו הרב פרץ לוי (מנהל ישיבת יח"ל במשך 12 שנה), וכך סיפר; נוכחתי בדיון אודות רכישת דירות להשקעה באזור חילוני והשכרתן למקומיים, והציע הגר"ש לבצע את העיסקה דרך אדם שלישי שהוא כביכול יהיה הבעלים מול השוכרים תמורת שכר. ונימק את דבריו; "איך ניתן להשכיר דירה שבבעלותך ביודעך כי אלו שיתגוררו בה עתידים לחלל בה שבת, וכיוצא בזה?"

שמעתי בשם הג"ר נתן קופשיץ שליט"א שאסור בהחלט להשכיר לחילוני משום מסייע, ויתכן גם שיש 'לפני עֵנר' אפילו כשיש לו דירה אחרת לשכור, וכן אמר הג"ר יעקב פוזן שליט"א בדרשה בבני ברק שיש איסור להשכיר דירה לחילוני, ויתכן שיעבור בכך גם על איסור של חמץ בפסח. וכן אמר הרב פרנקל שליט"א מגבעת שאול בשיעורו שאסור. וכך שמעתי בשם מורה הוראה שליט"א שאמר שאסור, כי מעמיד לו מקום לעבור עבירות, ומסר בנושא זה שיעור לפני ציבור תלמידי חכמים, 'וכל בית המדרש נעשה כמרקחה'.

4. דעת המתירים

באחרונים מצינו כמה היתרים מצירופים שונים, המהרש"ם התיר מכח כמה סיבות (ראה מסגרת). ויש אומרים הובא בדרכי שלום (סימן מ') ובשו"ת מהרש"ג (סימן ק') שאם נותן לו את הדבר ואינו עושה את האיסור מיד אלא לאחר זמן ליכא בזה איסור מסייע, כמבואר בשו"ת בנין ציון (סימן ט).

הגר"ר אליהו דושניצר זצ"ל דן בזה, ומחדש שאין איסור 'לפני עֵנר' ו'מסייע', כאשר זה קודם המעשה, ובשכירות בית אינו נותן לו את האיסור בידים בשעת האיסור ולא דמי לנותן כוס יין לנזיר. וכן הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה חלק ב' סימן צז אות ה'), לפני עור עמוד קפז) מתיר להשכיר דירה לחילוני, מטעם שהדירה אינו החפצא של האיסור (אבל אסור להשכיר רכב למחלל שבת). והוסיף שאם כן אין לדבר סוף שיהא אסור לנסוע עם נהג מונית חילוני במוצאי שבת, מחשש שהנהג לא הבדיל ולא קרא קריאת שמע.

הג"ר עובדיה יוסף זצ"ל (שו"ת יחווה דעת), ובנו הג"ר יצחק יוסף שליט"א (שלחן המערכת חלק א עמוד תרכה) מתירים להשכיר לחילוני מכמה טעמים. ומוסיף רבי יצחק שיעשו תנאי בחוזה עם השוכר שלא יחלל שבת, ואף ששני הצדדים יודעים שלא יאכוף תנאי זה, מכל מקום בכך ביטא שלא ניחא ליה בעבירות שיעשו במקום הזה.

יש להוסיף סברא להתיר כדעת הגרש"ז אויערבאך (ד.ק.), שחצי דבר לא נקרא 'מסייע', וכיון שהשכרת הדירה זה עדיין שלב מוקדם לעבירה, לא מיקרי מסייע. כי כדי לעבור על העבירה צריך חשמל וגז וסיר וכלים וכו' ואינו דומה ליין לנזיר שיכול מיד לשתות את היין.

לפי דעה זו, לכתחילה עדיף להשכיר את הדירה לשומר תורה ומצוות, אבל אם קשה למצוא שוכר כזה, מותר להשכיר את הדירה לחילוני ובפרט כאשר משכיר לחברה חיצונית (כגון חברת מיקוד). ומותר גם לנקות את הבית לצורך מסירתו ולתחזק את הבית במהלך ההשכרה.

ראשית כיון שהוא לא משכיר ישירות למחלל שבת, מאחר והחוזה הוא מול החברה, והחברה יכולה לשלוח לשם גם עובדים שאינם מחללי שבת, ואם הם שולחים לשם מחללי שבת, זה לא נוגע לבעל הדירה בכלל, וגם במקרה שבעל הדירה משכיר ישירות למחלל שבת, בדיעבד אם קשה לו למצוא שוכר אחר, ויש כאן הפסד ממון, מבואר בפוסקים שאפשר להקל, וכפי שהאריך בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יט סימן לג).

הרב אברהם זאב רוזנר בספרו מצות החסד (עמוד ריז) מתיר להשאיל ולהשכיר ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות כל כלי שמיועד להיתר ולאיסור, מכח המשנה (גיטין דף סא.) שמותר לאשת חבר להשאיר לחברתה החשודה על השביעית או לאשת עם הארץ נפה וכברה ריחים ותנור מפני דרכי שלום. אך כאשר הכלי עומד רק לאיסור כגון כלי שאינו טבול אסור משום 'לפני ענר', כמפורש בספר מנחת שלמה (חלק א' סימן לה).

סיכום הגיליון:

5. דינים העולים

איסור 'לפני ענר' קיים רק כשאינו לו דרך אחרת להשיג את האיסור. אבל איסור 'מסייע' נאמר אפילו כשיש לו דרך אחרת להשיג את האיסור.

נחלקו האחרונים האם מותר להשכיר בית דירה לחילוני. הצד לאיסור משום מסייע (כשמוצא לשכור) 'לפני ענר' (כשאינו מוצא לשכור). הצד להתיר כי אין איסור מסייע במומר, האיסור אינו מיד, אינו בגוף הבית, שמא ימות או ישוב, עומד להיתר ואיסור כאחד, אינו מסייע בידים. יש מוסיפים תנאי שלא יחללו שבת בדירה.

לכן לכתחילה לא ישכיר לחילוני, אבל בשעת הדחק כשאינו לו ברירה ובלי זה לא יהיה לו פרנסה, מותר.

כלי שעומד לאיסור ולהיתר מותר להשאיל לחילוני, כלי שעומד רק לאיסור אסור להשאיל.

יש אומרים שעדיף להשכיר לגוי שאין בו 'לפני ענר' ו'מסייע', מאשר לחילוני שיתכן שנכשל באיסורים אלו. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

עסקת 'גלעד שליט' בהלכה – גיטין דף מה.

אפשרות הנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

לעילוי נשמת
רבי אברהם
שלמה בן רבי
ישראל בן ציון
היימן זצ"ל
נלב"ע ד' אייר
תשע"ז
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת מרן
פוסק הדור הגאון
רבי יוסף שלום
אלישיב זצ"ל
נלב"ע כח תמוז
תשע"ב
ת.נ.צ.ב.ה.